

Pospíšil, Ivo

Hrst rusistických studií

Opera Slavica. 2000, vol. 10, iss. 1, pp. 64-67

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117680>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Oproti ostrůvku bezpečí, který vytváří rodný dům, nebo obecněji domov, nachází autor u Nabokova celou řadu prvků demonstrierajících chaotický stav světa mimo domov. Život mimo domov je životem ve světě, který nechápe, je zlý, agresivní, bezohledný. Přetváří se a ironizuje. Hrdinové tento svět přijímají právě z pohledu harmonického dětství a srážka s okolním světem, neboť tu jde skutečně o srážku či o náraz, je bolestivá. Proti opravdovosti stojí lež a přetvářka, proti poklidu a vyrovnanosti chaos a nezáměr.

Konečně třetí část – *Hra* – vyzdvihuje zajímavý rys některých dalších děl Vladimira Nabokova, kterým je právě hra, titulní problém publikace. Na několika románech Z. Pechal ukazuje, že motiv hry je určujícím faktorem Nabokovovy tvorby, de facto jakýmsi stavebním kamenem. Jde o hru, kterou s hrdiny hraje nějaká blíže nespecifikovaná vyšší síla. Ta představuje tvůrčí element ve skládání životních událostí hrdinů, tvoří tedy jejich osud. Hra ale nesouvisí jen s osudovostí. V okamžiku, kdy hrdinové chtějí překonat nevyhovující, většinou krutou a zlou realitu, dostávají se do fáze hry – snaží se tak alespoň ve fantazii dostat tam, kde jim bylo dobře, do dětství. A kruh se uzavírá – teď je dokonale objasněno pojetí dětství a cizosti v dospělém věku.

Publikaci doplňuje kapitola věnovaná románu *Lolita*. Z. Pechal aplikuje své výše formulované názory. V postavě hlavního hrdiny Humberta Humberta vidí Pechal zřetelný příklad. Jeho nenaplněná láska v dětství z něj tvoří rozdvojenou osobnost – Humberta dospělého a Humberta dětského, neustále ovlivněného zážitky z dětství. Na jeho postavě je patrná neustálá konfrontace dospělosti s dětstvím, a to se všemi s tím souvisejícími prvky, jak to Z. Pechal vložil výše. Naopak *Lolita* je díky Humbertovi násilně vytržena z dětského světa a vržena do krutosti a nemilosrdnosti světa dospělého. Také hra s osudem je v románu zastoupena – Humbert se snaží přechytračit osud, sám se však ocitá ve vleku osudovosti, osud si s ním hraje. A prohrává v této hře ve všech partiích.

Pechalova analýza děl Vladimira Nabokova mnohé v tvorbě tohoto autora objasňuje. Kromě nepopiratelné vědecké hodnoty publikace lze říci, že práce by mohla pomoci v recepci nesnadného Nabokova nejednomu čtenáři.

Šárka Toncrová

Hrst rusistických studií

Материалы IX конгресса МАПРЯЛ, Bratislava, 1999 г. Доклады и сообщения российских ученых. Red. kollegia: Ю. Е. Прохоров – ответственный редактор, И. К. Гапочка, И. В. Михалкина, Ю. Н. Попов, Москва 1999.

Náš Puškin – Наш Пушкин. Zodpovedný redaktor: A. Červeňák, redakčná rada: E. Ondrejčeková, L. Benediková, O. Engelová, E. Dekanová. Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Asociácia rusistov Slovenska, Nitra 1999.

Sisák, M.: Variácie ruskej prózy 70. rokov 20. storočia. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov 1999.

Hříbková, R.: Umělecko-filozofická koncepce dětství v tvorbě F. M. Dostojevského. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1998.

Эмигрантский период жизни и творчества Альфреда Людвиговича Бема. Каталог выставки. Проект подготовлен: Милуша Бубеникова, автор выставки, Борис Тихомиров, Музей Ф. М. Достоевского, Санкт-Петербург, Наталья Шварц, Музей Ф. М. Достоевского, Санкт-Петербург, оформление выставки: Ольга Зверева (Санкт-Петербург), научная редакция каталога: Борис Тихомиров. Серебряный век, Санкт-Петербург 1999.

V jubilejním roce 200. výročí narození A. S. Puškina vzpomněla česká rusistická veřejnost básníka v Praze recitací, koncertem a vědeckým zasedáním pořádaným Ústavem východoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, setkáními v dalších městech České republiky a mezinárodní vědeckou konferencí v Brně pořádanou Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity – publikačně jednotlivými statěmi a puškinologickými eseji autora těchto řádků (Na výspě Evropy. Skici a meditace k 200. výročí narození A. S. Puškina, Brno 1999). V roce Puškinova výročí se konal i IX. kongres Mezinárodní asociace učitelů ruského jazyka a literatury (MAPRJAL) v Bratislavě. Proto vydání řady rusistických knížek bylo načasováno na tento rok, kdy zájem o Rusko všeobecně stoupá a kdy se také sešli rusisté z celého světa. Kromě sebraných materiálů, které MAPRJAL vydal k svému bratislavskému kongresu (16.-21. 8. 1999), a dvou českých brožur, které přinášejí stručné referáty některých českých rusistů a přehledové stati z české rusistiky v letech 1994-1999, je tu několik publikací, které vyžadují zvláštní pojednání.

Ve vkusně, střízlivě upraveném svazku ruských prací věnovaných kongresu zaznívají mimo jiné tato témata: systém testování ruštiny pro cizince, obchodní ruština, nové jevy v ruské slovní zásobě, jazyk a moc, dialog národních kultur v zemích SNS a Pobaltí (se zajímavými, pro někoho kontroverzními údaji o vývoji ruštiny, kterou se nedají – přes známé legislativní kroky nových samostatných států – potlačit – spíše naopak), řečová kultura na prahu 21. století, hypertext, multimediální hypertextový kurs ruské fonetiky na internetu, rytmodynamická technologie studia ruštiny, problém tzv. kulturních stereotypů, komunikativní prostor jazyka, řečová etiketa, lingvokulturologie, asociativní analýza uměleckého textu – a vedle toho motiv ztráty u Puškina, problém antiteze a oxymora u Anny Achmatovové apod. Z jednotlivých studií vyzvedávám tyto: V. H. Белоусов: *Диалог национальных культур и межнациональное общение в странах СНГ и Балтии*, Л. А. Вербицкая: *Тенденции развития культуры речи на пороге XXI в.*, В. В. Воробьев: *О статусе лингвокультурологии*, Ю. Н. Караулов: *Ассоциативный анализ: новый подход к интерпретации художественного текста*, Г. Е. Кедрова, О. В. Дедова: *Мультимедийный гипертекстовый курс русской фонетики в Интернете: принципы создания и перспективы использования*, Т. В. Козлопова: *Язык и власть: метафоризация идеологем*, В. В. Красных: *Стереотипы: необходимая реальность или мнимая необходимость*, А. Д. Летова: *Опыт лингвокультурологического описания духовности*, В. А. Недвецкий: *Е. И. Замятин и Ф. М. Достоевский: общее и своеобразное в трактовке утопического общезжития*). Podstatné je, že jde nejen o inovace módně technologické, ale teoretické a metodologické.

Zásluhou špičkového slovenského rusisty Andreje Červeňáka, který spolu s dalšími koryfeji po léta modeluje podobu slovenské rusistiky a její vědecké směřování, vychází sborník *Náš Puškin – Наш Пушкин*, trojdilný svazek, původně koncipovaný do dvou dílů. Nezbylo na ně však peněz a také vydání tohoto jediného svazku bylo ohroženo – o to více si je třeba vážít práce a osobního a dokonce finančního nasazení A. Červeňáka. Takové situace jsou ostatně známy po roce 1989 i z prostředí českých rusistů: v době, kdy se kolem doslova plýtvalo penězi, museli někteří z nich publikovat své práce provizorně vlastním nákladem a bylo to i sarkasticky komentováno např. z polské strany jako příklad samizdatu 90. let – ani to není zapomenuto. První část sborníku ukazuje na to, jak Puškinovo dědictví vnímají někteří současní slovenští spisovatelé, mj. L. Ballek, S. Háber, M. Rúfus, J. Zambor, I. Štúr. Současně tu najdeme translatologické studie A. Eliáše, J. Zambora, M. Antoše, Š. Murína a M. Červeňáka, z nichž několikastránková stať M. Červeňáka zaujme relativní tematickou neotřelostí: totiž tvrzením, že Puškin inklinoval k astrologii a roku 1829 prý v Taganrogu předal atamanu Donského vojska Kutějnikovovi kožený fascikl „filozofických tabulek“ založených na opakovatelnosti historických událostí (podle toho prý mělo roku 1920 dojít v Rusku k velké revoluci a roku 1998 v Evropě k politickému zemětřesení). Autor připojuje Puškinův stručný astrologický portrét. Druhý oddíl obsahuje studie slovenských i jiných rusistů (mj. Červeňákův přehled o Puškinovi na Slovensku, stať A. A. Smirnova o romantické mediaci, práci G. F. Kovaljova o Puškinově etnonymikonu, Pospíšilovu stať o Puškinově pojetí demokracie a Rjabovovu sumarizaci záhad Puškinova souboje). Třetí část sborníku představují teze referátů a sdělení rusistů na IX. kongresu MAPRJAL. Najdeme tu zajímavá témata, mj. z pera čínských rusistů, Eliášovu studii o chronotopovém aspektu typologie lyrického subjektu v Puškinově tvorbě, téma Puškin a Stendhal aj.

Přínosem Sisákovy brožury o ruské próze 70. let 20. století je především nesenimentální návrat k literatuře, která je jakoby navždy zapomenuta ve vlnách ruské emigrantské literatury, „navracené literatury“ a ruského postmodernismu. Ale není tomu tak: Sisák hledá hodnoty, které snad jako živé překročily práh 21. století. V tomto nekonjunkturálním přístupu – jemuž by bylo možné vytknout určitou schematičnost a jednoduchost – tkví hodnota, která je autorovi této recenze, který sestavil reminiscenční text *Spálená křídla* (Malý průvodce po české recepci ruské prózy 70. a 80. let 20. století, Brno 1998), blízká. Sisák probírá válečnou literaturu, mj. Bondarevův *Břeh*, Bykavovy romány a novely, dobrodružnou prózu Viktora Smirnova *Září* – neklidný měsíc, „pracovní literaturu“ 70. let (*Homo faber v konformní literatuře 70. let*, vesnicou prózu a prózu o mládeži). Problém Sisákova pojetí je právě mechanicky tematologická klasifikace a pak snad mezery a jednostrannosti ve výkladu a sekundární literatuře.

Radku Hříbkovou zaujalo dětství u Dostojevského: je to téma u dostojevskologů kromobyčej oblíbené: kromě českých děl, např. klíčového spisu Kautmanova, na nějž autorka odkazuje, nebo některých partií v našem *Fenoménu šilenství* v ruské literatuře 19. a 20. století (1995), jsou tu desítky prací ruských, západoevropských, amerických a japonských rusistů, které se tak či onak tohoto tématu dotýkají. Nicméně R. Hříbková pojednala o tématu až esejisticky nápaditě (např. názvy kapitol *Ztracený ráj*, *Mužik Marej a ti druzí* aneb *Vzpomínky pro budoucnost*), poněkud torzovitá je

první kapitola s náznaky komparatistiky (*Tvorba F. M. Dostojevského a tradice zobrazení dětství v ruské a západoevropské literatuře*). V tomto smyslu odkazují také k aktivitě brněnského rusisty Jaroslava Mandáta (1924-1986) a jeho žáků, kteří se tímto tématem zabývali řadu let. Knížka R. Hříbkové je solidním vzhledem do tematologie Dostojevského i do utváření poetiky jeho děl.

Lenka Vachalovská a Miluša Bubenská vydaly roku 1995 bibliografii děl literárního vědce žijícího dlouhá léta v pražské emigraci Alfreda Bema, rok nato editovaly jeho *Письма о литературе*, soubor jeho statí a recenzí. Miluša Bubenská se také zásadním způsobem podílela na uspořádání Bemovy expozice a vydání katalogu z výstavy v Muzeu F. M. Dostojevského v Sankt-Petěrburgu. Pro katalog napsala klíčovou stať *Возвращение мастера. По случаю выставки «Эмигрантский период жизни и творчества Альфреда Людвиговича Бема»* doprovázenou dobovými fotografiemi. Podstatné je, že se zintenzivnila činnost našich rusistických institucí a jednotlivců zkoumajících ruskou emigraci (např. ve Slovanském ústavu AV ČR v Praze se ruskou emigrací zabývá speciální oddělení) – postavení bývalého Československa a konkrétně Prahy bylo v tom kdysi nepominutelné. Konkrétně A. Bem se vzpomíná nejen pietně – byl opravdu stěžejní postavou ruské literární vědy 20. století, nejen dostojevskologie.

Rusistika, zejména literárněvědná, v posledních letech kvantitativně vyrostla: akce budí reakci a rusistika jako zdánlivě passéistický jev 90. let prožívá svou renesanci: ostatně zájem o rusistiku na univerzitách to potvrzuje. Nyní jde o to, aby kvantita přerostla také v kvalitu, v kategoriálně nové pohledy na ruskou literaturu, aby se objevily nové koncepce založené na objevené metodologii, teorii, komparatistice a genologii. Snad jsou tyto i jiné studie k tomu nezbytnými stupínky.

Ivo Pospíšil

Tvorba A. S. Puškina – nevyčerpatelné téma

Pospíšil, I.: Na výspě Evropy. Skici a meditace k 200. výročí narození Alexandra Sergejeviče Puškina. Masarykova univerzita, Brno 1999, 106 str.

V tomto roce si připomínáme 200. výročí narození A. S. Puškina, velké osobnosti literatury nejen v měřítku ruském, ale vůbec celosvětovém. Taková událost je výzvou pro vědce i literární nadšence. Významný brněnský badatel Ivo Pospíšil vydal k této příležitosti novou monografii poněkud netradičního charakteru, soubor postřehů ke spíše méně známým skutečnostem Puškinova díla.

Autor pohlíží na Puškina jako na osobnost snažící se překlenout svým dílem prostorovou vzdálenost mezi Ruskem a Evropou, časovou vzdálenost mezi 18. a 19. stoletím, společenskou a kulturní vzdálenost mezi Ruskem starým a novým. V románu ve verších *Evžen Oněgin* vidí I. Pospíšil sice neplánovaný, zato však zdařilý krok k opravdové románové tvorbě.

Puškinova recenze na knihu E. Jamese *John Tanner*, která je spíše rozsáhlým komentářem, zaujala autora publikace především jako ojedinělý a důležitý doklad dobových rusko-amerických kulturních a literárních vztahů. I. Pospíšil dále posuzuje Puški-